

Inam Sadiq Research Institute
for Islamic Sciences

Research Institute for Political
and Defence Studies

P. ISSN: 3795-2538 & E. ISSN: 2783-1299

Website: <http://ijs.isri.ac.ir>

Volume : 5 ; Number : 9

An Analysis of the Civilizational Implications of the Term "Falah" in the Holy Quran with Emphasis on the Role of Security

Mehdi Moori*, Mohsen Alvira**

Doi: <https://doi.org/10.22034/rcdir.2025.516484.1175>

Received: 2025/04/12 - Accepted: 2025/04/27

Article Type: Research Article

(7-36)

Abstract

The term "Fallah" is one of the fundamental concepts of civilization that, in addition to the individual dimension, also plays a fundamental role in social and security structures. This research aims to analyze the civilizational implications of "Fallah" in the Holy Quran, emphasizing the role of security, and examines its concept and its connection with key elements of Islamic civilization. The research method is based on the theoretical framework of Izutsu and, using authoritative interpretations such as Tabari, Majma' al-Bayan, and al-Mizan, various dimensions of the relationship between "Fallah" and social and civilizational security have been analyzed. The research findings show that verses such as Al-Imran (200) and Anfal (45), emphasizing moral, social, and religious principles, explain the grounds for achieving sustainable security and civilizational prosperity. Also, words related to "Fallah" such as piety, patience, remembrance, avoidance of sin, gratitude, and knowledge, play a key role in establishing social security and civilizational development. The results of the research indicate that the concept of "Fallah" in the Holy Quran is not only related to individual salvation, but also to the establishment of stable and secure social and civilizational systems. This concept, by linking security, spirituality, and social justice, provides a foundation for the formation and continuation of Islamic civilization.

Keywords: Fallah, Quranic Semantics, Islamic Civilization, Security, Civilizational Implications.

* PhD student in Islamic Studies, majoring in History of Islamic Civilization, Faculty of History and Political Studies, Baqir-ul-Ulum University, Qom, Iran)Corresponding Author, moori.mehdi60@gmail.com.

** Professor, Department of History, Faculty of History and Political Studies, Baqir-ul-Ulum University, Qom, Iran, alvirim@gmial.com.

پژوهشگاه علوم اسلامی امام صادق
پژوهشگاه مطالعات سیاسی و دینی
P. ISSN: 3795-2538 & E. ISSN: 2783-1299
تلفن: ۰۲۱-۸۸۸۸۸۸۸۸
http://sjs.isri.ac.ir
سال پنجم، شماره نهم

* دانشجوی دکتری مدرسی معارف اسلامی
گرایش تاریخ تمدن اسلامی، دانشکده تاریخ و
مطالعات سیاسی، دانشگاه باقر العلوم، قم، ایران.
moori.mehdi60@gmail.com
** استاد گروه تاریخ، دانشکده تاریخ و مطالعات
سیاسی، دانشگاه باقر العلوم، قم، ایران.
alvirim@gmail.com

تحلیل دلالت‌های تمدنی واژه فلاح در قرآن کریم با تأکید بر نقش امنیت

مهدی موری*، محسن الویری**

Doi: <https://doi.org/10.22034/rcdir.2025.516484.1175>

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۱/۲۳ - تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۲/۰۷

نوع مقاله: پژوهشی

(۷-۳۶)

چکیده

واژه فلاح از مفاهیم بنیادین تمدنی است که علاوه بر بُعد فردی، در ساختارهای اجتماعی و امنیتی نیز نقشی اساسی دارد. این پژوهش با هدف تحلیل دلالت‌های تمدنی فلاح در قرآن کریم، با تأکید بر نقش امنیت، به بررسی مفهوم آن و پیوندش با عناصر کلیدی تمدن اسلامی می‌پردازد. روش تحقیق براساس چهارچوب نظری ایزوتسو تنظیم شده و با بهره‌گیری از تفاسیر معتبر همچون تفسیر الطبری، مجمع البیان و المیزان، ابعاد مختلف ارتباط فلاح با امنیت اجتماعی و تمدنی واکاوی شده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که آیاتی مانند آیه ۲۰۰ آل عمران و آیه ۴۵ انفال، با تأکید بر اصول اخلاقی، اجتماعی و عبادی، زمینه‌های تحقق امنیت پایدار و شکوفایی تمدنی را تبیین می‌کنند. همچنین، واژگان مرتبط با فلاح مانند تقوا، صبر، ذکر، پرهیز از گناه، شکر و علم نقشی کلیدی در استقرار امنیت اجتماعی و توسعه تمدنی دارند. نتایج تحقیق حاکی از آن است که فلاح در قرآن کریم نه تنها به رستگاری فردی، بلکه به بنیان‌گذاری نظام‌های اجتماعی و تمدنی پایدار و امن ارتباط دارد. این مفهوم، با پیوند دادن امنیت، معنویت و عدالت اجتماعی، زیربنایی برای شکل‌گیری تمدن اسلامی و استمرار آن فراهم می‌کند.

واژگان کلیدی: فلاح، معناشناسی قرآنی، تمدن اسلامی، امنیت، دلالت‌های تمدنی.

مقدمه

قرآن کریم، به عنوان منبعی وحیانی، مفاهیمی بنیادین را ارائه می‌دهد که فهم دقیق آن‌ها نیازمند تحلیل عمیق زبانی و مفهومی است. یکی از این مفاهیم کلیدی واژه فلاح است که به معنای رستگاری و کامیابی در قرآن کریم مطرح شده و در آیاتی همچون «لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ» جایگاه برجسته‌ای یافته است. بررسی این مفهوم نشان می‌دهد که فلاح نه تنها به رستگاری فردی، بلکه به ساختارهای اجتماعی و تمدنی نیز مرتبط است. از این رو، این پژوهش با تحلیل دلالت‌های تمدنی واژه فلاح در قرآن کریم، به ویژه با تأکید بر نقش امنیت، می‌کوشد پیوند این مفهوم را با نظام‌های اجتماعی پایدار و امنیت تمدنی بررسی کند. مطالعات معناشناختی، به ویژه با تکیه بر نظریه ایزوتسو، نشان می‌دهد که واژگان در بستر متن، علاوه بر معنای ظاهری، از روابط متقابل با سایر مفاهیم قرآنی تأثیر می‌پذیرند. در این راستا، این پژوهش با رویکرد معناشناسی قرآنی و با بهره‌گیری از روش ایزوتسو، به تحلیل شبکه معنایی «فلاح» پرداخته و پیوند آن را با واژگان کلیدی همچون تقوا، صبر، ذکر، شکر، پرهیز از گناه، جهاد و امنیت بررسی می‌کند. از آنجا که «امنیت» یکی از ارکان اساسی تمدن اسلامی به شمار می‌رود، درک صحیح از جایگاه و کارکرد «فلاح» می‌تواند نقش آن را در استحکام و پایداری امنیت اجتماعی روشن سازد. این پژوهش، با هدف تبیین جایگاه فلاح در شکل‌گیری امنیت پایدار، راهکاری نوین برای بهره‌گیری از مفاهیم قرآنی در تحقق جامعه‌ای متعالی و تمدنی پویا ارائه می‌دهد.

۱. پیشینه پژوهش

بررسی پیشینه پژوهش‌های مرتبط با تحلیل دلالت‌های تمدنی واژه فلاح در قرآن کریم با تأکید بر نقش امنیت را می‌توان در سه حوزه اصلی دسته‌بندی کرد:

مطالعات معناشناسی واژه فلاح در قرآن کریم: مقاله «بررسی معناشناسانه فوز و فلاح در قرآن کریم» (لسانی فشارکی و زرنگار، ۱۳۸۹) به تحلیل مفاهیم فلاح و فوز در قرآن پرداخته و جایگاه آن‌ها را در فرهنگ معناشناختی تعالیم اخلاقی اسلام بررسی کرده است. مقاله «حوزه معنایی فلاح در قرآن کریم» (مکارم امیری، ۱۳۹۵)، با روش توصیفی و

تحلیلی، به بازخوانی معانی مختلف واژه فلاح از دوران جاهلیت تا پس از اسلام پرداخته و نقش آن را در میدان معناشناسی قرآن بررسی کرده است؛

مطالعات مرتبط با مفهوم امنیت در قرآن: مقاله «مفهوم شناسی امنیت در قرآن و زمینه های شکل گیری آن با تأکید بر روش معناشناسی ایزوتسو» (نوبری و اسماعیلی، ۱۳۹۹)، با استفاده از روش معناشناسی ایزوتسو، به فهم معنای امنیت و ترسیم شبکه معنایی آن در قرآن پرداخته است. مقاله «تأملی در مفهوم امنیت و مؤلفه های آن در اسلام» (سلیمانی، ۱۳۹۲) به بررسی مفهوم امنیت در قرآن و تأثیر ایمان و مفاهیم مرتبط بر ایجاد امنیت روانی و اجتماعی پرداخته است؛

پژوهش های مرتبط با دلالت های تمدنی مفاهیم قرآنی: مقاله «راهبردهای اعتلای تمدن و فرهنگ اسلامی و تضمین امنیت فرهنگی» (اخوان کاظمی، ۱۳۷۸) به توضیح راهبردهای اعتلای تمدن و فرهنگ اسلامی و تضمین امنیت فرهنگی پرداخته و روابط تمدن و فرهنگ را با مبحث امنیت بررسی کرده است.

با وجود پژوهش های مذکور، مطالعه ای که به صورت جامع به تحلیل دلالت های تمدنی واژه فلاح در قرآن کریم با تأکید بر نقش امنیت پرداخته باشد مشاهده نمی شود. بنابراین، این پژوهش، با رویکردی نوین و با استفاده از روش معناشناسی ایزوتسو، به بررسی این موضوع می پردازد تا ارتباط میان مفهوم فلاح و مؤلفه های امنیت در بستر تمدنی قرآن را تبیین کند.

۲. روش پژوهش

در این پژوهش، برای تحلیل دلالت های تمدنی واژه فلاح در قرآن کریم با تأکید بر نقش امنیت، از روش معناشناسی ایزوتسو استفاده شده است. هدف این روش استخراج مفاهیم مرتبط با فلاح از متن قرآن و تبیین جایگاه آن در نظام معنایی آیات است. مراحل پژوهش شامل این موارد است:

۲-۱. استخراج واژگان مرتبط با فلاح

ابتدا مشتقات، مترادف ها، متضادها و واژگان هم نشین فلاح در آیات قرآن شناسایی و تحلیل

می‌شوند. این مرحله شامل بررسی معناشناسی در زمانی (تحول معنای واژه در دوره‌های مختلف) و هم‌زمانی (تحلیل معنای واژه در یک مقطع مشخص) است.

۲-۲. تجزیه و تحلیل معنای واژگان

در این مرحله، آیات حاوی واژه فلاح و واژگان مرتبط بررسی می‌شوند تا شبکه معنایی آن شناسایی شود. همچنین، نقش این واژه در مفاهیم دینی و تمدنی قرآن و ارتباط آن با امنیت تحلیل می‌شود.

۲-۳. کدگذاری و استخراج مفاهیم کلی

پس از تحلیل واژگان، مفاهیم کلیدی مرتبط با فلاح استخراج و در قالب یک شبکه معنایی طبقه‌بندی می‌شود. این مرحله به درک دقیق‌تر دلالت‌های تمدنی این واژه کمک می‌کند.

۲-۴. استخراج معنای کلی فلاح در قرآن

در مرحله پایانی، با تلفیق مفاهیم به دست آمده، معنای جامع و دلالت‌های تمدنی واژه فلاح در قرآن تبیین می‌شود. این تحلیل بر مبنای روابط میان واژگان و جایگاه آن‌ها در نظام معنایی قرآن انجام می‌شود.

۳. یافته‌های پژوهش

با تحلیل آیات قرآن کریم و بررسی مفاهیم مرتبط با واژه فلاح و مشتقات آن، این نتایج به دست آمده است:

۳-۱. مفهوم فلاح و مشتقات آن در قرآن

واژه فلاح از ریشه فَلَاح گرفته شده و در قرآن کریم ۲۵ بار همراه با مشتقات خود به کار رفته است. این واژه به معنای رستگاری، کامیابی و دستیابی به موفقیت نهایی در دنیا و آخرت آمده است (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ ق). مشتقات آن مانند مفلح به معنای کسی است که به رستگاری و موفقیت دست یافته و اغلب درباره ایمان، عمل صالح و تقوا به کار رفته است (فیروزآبادی، ۱۴۱۵ ق).

۳-۲. فلاح در قرآن: موفقیت دنیوی و اخروی

فلاح در قرآن نه تنها به کامیابی دنیوی، بلکه به سعادت معنوی و اخروی اشاره دارد. افرادی که از گناهان پرهیز می کنند در مسیر ایمان و عبادت قرار می گیرند و به فلاح واقعی دست می یابند که شامل سعادت در دنیا و پاداش در آخرت است. این معنا در بسیاری از آیات قرآن از جمله «إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ» (بینه: ۷) و «وَسَارِعُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ» (آل عمران: ۱۳۴) به روشنی نشان داده شده است که ایمان، تقوا و عمل صالح از شروط اساسی دستیابی به فلاح اند.

۳-۳. ارتباط فلاح با نظام تمدنی و امنیت در قرآن

از دیدگاه قرآنی، فلاح تنها یک موفقیت فردی نیست، بلکه به یک نظام اجتماعی و تمدنی پویا و پایدار اشاره دارد. در جوامعی که بر پایه عدالت، ایمان، امنیت و رعایت ارزش های دینی بنا شده اند، مفهوم فلاح تحقق می یابد. بنابراین، ارتباط تنگاتنگی بین فلاح و امنیت در قرآن وجود دارد. این امنیت شامل ابعاد روانی، اجتماعی و اقتصادی است که همگی زمینه ساز تحقق تمدن اسلامی براساس ارزش های قرآنی اند.

۳-۴. مفهوم امنیت و ارتباط آن با فلاح در قرآن

واژه «امنیت» از ریشه ثلاثی مجرد «امن» گرفته شده و مشتقاتی مانند «ایمان»، «ایمنی» و «استیمان» دارد. در زبان فارسی، این واژه به معنای ایمن شدن، در امان بودن، بی بیمی، اطمینان خاطر یافتن و برطرف شدن ترس و بیم آمده است (معین، ۱۳۸۷: ۱۲۲). در زبان عربی نیز دارای معانی گسترده ای است.

واژه «امن» در اصل به معنای آرامش نفس و از بین رفتن ترس است (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ ق، ج ۱: ۵۴؛ فیومی، ۱۴۱۴ ق). معنای امنیت را آرامش و زوال ترس بیان می کنند و از نظر معنا و وزن، آن را مشابه واژه «سلم» می دانند (جوهری، ۱۴۱۵ ق، ج ۵: ۲۰۷۱). واژه های «امن» و «امانت» را هم معنا دانسته و نوشته اند: «الْأَمْنُ وَالْأَمَانَةُ بِمَعْنَى، وَقَدْ أَمِنْتُ، فَا نَأْمَنُ وَأَمْنٌ غَيْرِي، مِنَ الْأَمْنِ وَالْأَمَانِ. وَالْإِيمَانُ التَّصَدِيقُ. وَاللَّهُ الْمُؤْمَنُ، لِأَنَّهُ آمَنَ عِبَادَهُ مِنْ أَنْ يَظْلِمَهُمْ. وَالْأَمْنُ ضِدُّ الْخَوْفِ.» همچنین، امنیت را ضد ترس معنا می کنند (فراهیدی، ۱۴۰۹ ق، ج ۸:

۳۷۷). «امن» را ضد خوف و ترس دانسته و «مأمن» را مکانی بدون ترس معرفی کرده‌اند. از مجموعه دیدگاه‌های لغوی چنین برداشت می‌شود که «امنیت» به معنای آرامش، نترسیدن، نبود اضطراب و احساس وحشت است. شخصی را که دارای اطمینان خاطر باشد «آمن» می‌نامند، و به شهری که در آن ترس و اضطراب وجود نداشته باشد «بلدة آمنة» گفته می‌شود. همچنین، واژه «ایمان» نیز به این دلیل به کار می‌رود که شخص مؤمن در پرتو آن در آرامش و سکون قرار دارد. این مفهوم را می‌توان به دو صورت تبیین کرد: گفتمان سلبی: عدم وجود تهدید و ترس؛ گفتمان ایجابی: ایجاد فضای امن و آرام برای شکوفایی انسان‌ها (آشوری، ۱۳۸۳: ۳۸).

۳-۵. تأثیر تمدنی فلاح در اقسام و ابعاد امنیت

فلاح در منظومه فکری اسلام مفهومی کلیدی است به معنای رستگاری، شکوفایی و سعادت پایدار که نقش بنیادینی در تحقق امنیت فردی، اجتماعی و ارتقای تمدن‌ها دارد. این مفهوم، همراه با ارتقای اخلاق، عدالت و معنویت، پیوندی عمیق با پایداری اجتماعی و پیشرفت تمدنی برقرار می‌کند. در بُعد فردی، فلاح نتیجه ایمان و عمل صالح است. قرآن کریم در آیه «قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ» (مؤمنون: ۱) و نیز «وَأَذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ» (انفال: ۴۵) ارتباط مستقیم میان ایمان، ذکر و فلاح را نشان می‌دهد. فلاح موجب آرامش نفس، رفع ترس و پرورش انسان‌های خلاق و خودساخته می‌شود که توانایی تحول اجتماعی دارند. در بُعد اجتماعی، فلاح با تقویت مسئولیت‌پذیری، عدالت‌محوری و نوع‌دوستی، به استحکام نظم و ثبات یاری می‌رساند. پژوهش‌های قرآنی معاصر تأکید دارند که امنیت در اسلام صرفاً به معنای نبود تهدید نیست، بلکه در پرتو عدالت، قسط و اخلاق معنا می‌یابد؛ و این همان چیزی است که فلاح محقق می‌سازد (تجری و انصاری، ۱۳۹۳: ۱۴۱-۱۵۴) تمدن اسلامی بر پایه جهان‌بینی توحیدی استوار است که اصولی چون عدالت‌گرایی و امنیت‌محوری را در بر دارد. در این فرایند، فلاح نقش محرک تمدنی ایفا می‌کند؛ زیرا ایمان، اخلاق و معنویت را در ساختارهای اجتماعی، سیاسی و فرهنگی جاری می‌سازد (رستمی، ۱۳۹۳: ۱۱۲). در سطح امنیت اجتماعی، فلاح با ایجاد همبستگی، عدالت و احترام متقابل،

پیوندهای اجتماعی را تقویت کرده و زمینه حفظ تنوع فرهنگی را فراهم می‌آورد که از ارکان تمدن‌سازی است. همچنین در امنیت ملی، فلاح با ایجاد وحدت و تعهد جمعی، پشتوانه‌ای برای پایداری کشور در برابر تهدیدات داخلی و خارجی فراهم کرده و بستری مناسب برای توسعه و پیشرفت تمدنی ایجاد می‌کند (موسوی، ۱۳۹۸: ۸۵-۱۰۲) قرآن کریم در آیه «وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِّنَ الْأَمْنِ أَوْ الْخَوْفِ فَأَذَّعُوا بِهِ وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُولَى الْأُمْرِ...» (نساء: ۸۳) براهمیت آگاهی و بصیرت در مواجهه با تهدیدات و جلوگیری از بحران‌ها تأکید می‌کند. عقلانیت و درک دقیق اطلاعات در سطوح اجتماعی و سیاسی نقشی مؤثر در جلوگیری از آشوب‌ها و تنش‌ها دارد (قادری، ۱۳۹۲: ۵۷-۷۶).

فلاح در زمینه امنیت سایبری نیز با مفاهیمی همچون اخلاق دیجیتال و سواد رسانه‌ای ارتباطی عمیق دارد. یافته‌های پژوهش‌ها نشان می‌دهد که ارتقای سواد رسانه‌ای و آموزش صحیح در استفاده از فناوری می‌تواند به کاهش تهدیدات فضای مجازی و ارتقای امنیت فردی و اجتماعی کمک کند. این فرهنگ‌سازی در بهره‌گیری از فضای مجازی، به‌ویژه در جوامع اسلامی، زمینه‌ساز کاهش جرایم سایبری و تهدیدات امنیتی خواهد بود (عزیزی‌نیا و فیاض، ۱۴۰۲: ۴۵). در بُعد نظامی، فلاح به معنای جلوگیری از جنگ طلبی و جست‌وجوی راهکارهای صلح‌آمیز است. قرآن کریم در آیه‌ای می‌فرماید: «وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلَامِ فَجِنِّحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ» (انفال: ۶۱). این آیه به اهمیت راهکارهای صلح‌آمیز و دفاع مشروع و هوشمندانه در اسلام اشاره دارد. فلاح در این زمینه بر اهمیت همکاری‌های بین‌المللی و استراتژی‌های صلح‌طلبانه تأکید می‌کند. در بُعد سیاسی، فلاح با حکمرانی عادلانه و مشارکت مردم ارتباط دارد. قرآن در آیه «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ الْقُرْبَى» (نحل: ۹۰) بر اساس‌گذاری حکومت‌های اسلامی بر پایه اصول عدالت و فلاح تأکید می‌کند. حکومتی که براساس عدالت و فلاح استوار باشد از امنیت پایدار بهره‌مند خواهد شد. در بُعد اقتصادی، فلاح با تلاش برای افزایش رفاه و توزیع عادلانه ثروت ارتباط دارد. خداوند در سوره توبه می‌فرماید: «إِنَّمَا الصَّدَقَتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَمِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي رِقَابِهِ وَالْغَرَمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ» (توبه: ۶۰). این آیه بر اهمیت کمک به

فقرا و تأمین عدالت اقتصادی تأکید دارد و نشان می‌دهد که فلاح در بعد اقتصادی موجب کاهش فقر و نابرابری می‌شود. در بُعد فرهنگی، فلاح، با حفظ هویت فرهنگی و گسترش علم و اخلاق، به رشد تمدن‌ها کمک می‌کند. خداوند در آیه‌ای می‌فرماید: «وَاللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ» (شوری: ۱۳). این آیه بر اهمیت درک فرهنگی و هدایت به سوی حقیقت تأکید می‌کند که یکی از ارکان فلاح در جامعه است. در ابعاد زیست محیطی، فلاح با مسئولیت‌پذیری در قبال منابع طبیعی و حفظ محیط زیست ارتباط دارد. در سوره بقره آمده است: «وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا» (بقره: ۱۱). این آیه بر حفظ منابع طبیعی و جلوگیری از تخریب زمین تأکید دارد و مسئولیت انسان‌ها در برابر طبیعت را یادآوری می‌کند. در بُعد امنیت روانی و انسجام اجتماعی، فلاح به تقویت امید، آرامش و سلامت روانی کمک می‌کند. قرآن کریم می‌فرماید: «أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ» (رعد: ۲۸). این آیه بیانگر این است که فلاح در زندگی فردی و اجتماعی، به ویژه در ایجاد آرامش روانی و انسجام اجتماعی، نقشی محوری ایفا می‌کند.

جدول ۱: تحلیل مضمون واژه فلاح در قرآن کریم با تأکید بر نقش امنیت در آیات

مختلف

ردیف	سوره و آیه	تحلیل مضمون	رابطه فلاح با امنیت
۱	آل عمران: ۱۸۹	فلاح حاصل تقوا و پرهیز از گناهان است.	امنیت معنوی: تقوا و پرهیز از گناهان موجب استحکام امنیت روحی و روانی در جامعه می‌شود.
۲	آل عمران: ۱۳۰	فلاح در گرو تلاش و پرهیز از اعمال ناپسند است.	امنیت اجتماعی و روانی: تلاش و اجتناب از گناهان باعث انسجام اجتماعی و تقویت امنیت روانی در برابر فتنه‌ها و بحران‌ها می‌شود.
۳	آل عمران: ۲۰۰	فلاح بر اثر عمل صالح و حفظ ارتباط با خداوند محقق می‌شود.	امنیت معنوی و اجتماعی: ارتباط با خدا و انجام عمل صالح باعث تقویت امنیت معنوی و اجتماعی می‌شود که از بحران‌ها جلوگیری می‌کند.

۴	مائده: ۳۵	فلاح در گرو انجام وظایف دینی و عمل به دستورهای الهی است.	امنیت دینی و اجتماعی: پیروی از دستورهای الهی و انجام وظایف دینی موجب تقویت امنیت اجتماعی و جلوگیری از تفرقه‌ها و فساد می‌شود.
۵	مائده: ۹۰	فلاح در گرو رعایت عدالت اجتماعی و انجام عمل صالح است.	امنیت اجتماعی و اقتصادی: اجرای عدالت اجتماعی و عمل صالح در برابر تهدیدات اجتماعی سبب استقرار امنیت اقتصادی و اجتماعی می‌شود.
۶	مائده: ۱۰۰	فلاح در زندگی انسان‌ها به واسطه اعمال صحیح و پیروی از خداوند است.	امنیت اجتماعی و معنوی: اعمال صحیح و پیروی از خداوند باعث تقویت هماهنگی اجتماعی و افزایش امنیت روانی و معنوی در جامعه می‌شود.
۷	اعراف: ۶۹	فلاح برای کسانی است که از تقوا و ایمان پیروی می‌کنند.	امنیت معنوی و اجتماعی: تقوا و ایمان، به عنوان مبنای فلاح، امنیت معنوی جامعه را تقویت و از ناامنی اجتماعی جلوگیری می‌کنند.
۸	انفال: ۴۵	فلاح در دنیای اسلام از طریق پایبندی به احکام الهی و دستورهای قرآنی حاصل می‌شود.	امنیت دینی و اجتماعی: پایبندی به احکام الهی و دستورهای قرآنی باعث استقرار نظم و امنیت در جامعه اسلامی می‌شود.
۹	حج: ۷۷	فلاح در نتیجه اعمال صالح است که منجر به پاداش‌های اخروی می‌شود.	امنیت اخروی و دنیوی: اعمال صالح نه تنها امنیت اخروی را به ارمغان می‌آورد، بلکه در دنیای انسان‌ها نیز موجب ایجاد امنیت اجتماعی و معنوی می‌شود.
۱۰	نور: ۳۱	فلاح از طریق حفظ تقوا و انجام عمل صالح در برابر فتنه‌ها حاصل می‌شود.	امنیت اجتماعی و روانی: حفظ تقوا و انجام عمل صالح جامعه را از فتنه‌ها و بحران‌های اجتماعی در امان نگه می‌دارد و امنیت

روانی را تقویت می‌کند.			
امنیت معنوی و اجتماعی: تلاش خالصانه در مسیر خداوند باعث ایجاد امنیت معنوی و اجتماعی، و در نتیجه، استحکام روابط اجتماعی و جلوگیری از ناامنی‌های فرهنگی می‌شود.	فلاح نتیجه‌ای است که از تلاش در مسیر خداوند حاصل می‌شود و نیازمند اخلاص است.	جمعه: ۱۰	۱۱

(منبع: یافته‌های پژوهش)

۳-۶. تحلیل دلالت‌های تمدنی واژه فلاح در قرآن کریم با تأکید بر نقش امنیت

۱. «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ» (آل عمران: ۱۳۰).

شبکه معنایی مفردات آیه:

در این آیه، ارتباط معنایی میان واژگان به این صورت است:

ربا ↔ نابرابری اقتصادی: ربا به عنوان عاملی برای افزایش نابرابری اقتصادی عمل می‌کند، که نتیجه آن تهدید امنیت اجتماعی و سیاسی است.

تقوا ↔ عدالت: تقوا رعایت اصول اخلاقی است و افراد را به سوی عدالت هدایت می‌کند، که این عدالت در تحقق امنیت اجتماعی ضروری است.

فلاح ↔ امنیت: رستگاری تنها در جامعه‌ای که در آن امنیت و عدالت برقرار باشد محقق می‌شود.

أضْعَافًا مُضَاعَفَةً ↔ بحران اجتماعی: افزایش غیرعادلانه سرمایه از طریق استثمار به بحران‌های اجتماعی و اقتصادی منتهی می‌شود که می‌تواند امنیت جامعه را تهدید کند.

تحلیل ارتباط معنایی مفردات آیه:

ربا و تهدید امنیت: ربا یک عمل استثماری است که نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی را تشدید می‌کند. این نابرابری‌ها سبب ایجاد تضاد و کشمکش‌های اجتماعی می‌شوند که تهدیدی برای امنیت اجتماعی و سیاسی است. ربا نه تنها بر اقتصاد، بلکه بر روابط اجتماعی و سیاسی اثر می‌گذارد و موجب بحران‌های اجتماعی می‌شود (ایزوتسو، ۱۳۷۳: ۱۲۸؛ طباطبایی، ۱۴۱۷ ق، ج ۲: ۲۳۶؛ طبرسی، ۱۳۷۹، ج ۲: ۲۳۵).

تقوا و تضمین امنیت: تقوا نیرویی درونی است که فرد را از اعمالی که موجب بی عدالتی و تهدید امنیت اجتماعی می شود باز می دارد. تقوا باعث تقویت امنیت اجتماعی و فردی می شود؛ زیرا افراد با رعایت تقوا به دنبال برقراری عدالت و دوری از ظلم اند (ایزوتسو، ۱۳۷۳: ۱۳۰؛ حویزی، ۱۳۸۳، ج ۲: ۱۷۷؛ طباطبایی، ۱۴۱۷، ج ۲: ۲۳۹).

فلاح و امنیت پایدار: فلاح تنها در سایه عدالت و امنیت اجتماعی ممکن است. وقتی افراد جامعه درگیر استثمار و ظلم نیستند و به عدالت و تقوا پایبندند، رستگاری به عنوان هدف نهایی برای جامعه و فرد محقق می شود (ایزوتسو، ۱۳۷۳: ۱۳۲؛ طباطبایی، ۱۴۱۷، ج ۲: ۲۴۰؛ طبرسی، ۱۳۷۹، ج ۲: ۲۳۵).

دلالت تمدنی آیه درباره امنیت:

نقش عدالت اقتصادی در امنیت: آیه، با نهی از ربا، عدالت اقتصادی را به عنوان پایه گذار امنیت اجتماعی معرفی می کند. ربا موجب بروز نابرابری اقتصادی و افزایش شکاف های طبقاتی می شود که تهدیدی برای امنیت اجتماعی و سیاسی است. عدالت اقتصادی در برقراری امنیت نقش اساسی دارد و تأسیس یک نظام اقتصادی عادلانه ضروری است (ایزوتسو، ۱۳۷۳: ۱۲۸؛ طباطبایی، ۱۴۱۷، ج ۲: ۲۳۴؛ حویزی، ۱۳۸۳، ج ۲: ۱۷۵).

تقوا پیش شرط امنیت پایدار: در این آیه، تقوا اصلی ترین عامل پیشگیری از استثمار و بی عدالتی معرفی شده است. تقوا باعث می شود که افراد، به دور از فساد و ظلم، جامعه ای امن و عادلانه بسازند. تقوا عامل بازدارنده ای است که به تثبیت امنیت اجتماعی کمک می کند و موجب رعایت اصول اخلاقی در جامعه می شود (ایزوتسو، ۱۳۷۳: ۱۳۰؛ طباطبایی، ۱۴۱۷، ج ۲: ۲۳۹؛ حویزی، ۱۳۸۳، ج ۲: ۱۷۷).

فلاح هدف نهایی امنیت تمدنی: فلاح به عنوان هدف نهایی، در سایه برقراری عدالت اقتصادی و امنیت اجتماعی محقق می شود. فلاح هدف تمدنی و اجتماعی است که از طریق عدالت، امنیت و تقوا در جامعه ممکن است (ایزوتسو، ۱۳۷۳: ۱۳۲؛ طبرسی، ۱۳۷۹، ج ۲: ۲۳۵؛ طباطبایی، ۱۴۱۷، ج ۲: ۲۴۰).

۲. «يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْآهْلِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجَّ وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقَى وَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ» (بقره: ۱۸۹).

شبکه معنایی مفردات آیه:

الأهْلَه → تقوای دینی: تنظیم زمان‌های شرعی و پایبندی به آن‌ها موجب امنیت اجتماعی می‌شود.

مواقیت → نظم اجتماعی: تعیین زمان‌های دقیق برای مناسک و عبادات ثبات اجتماعی را تضمین می‌کند.

البر → اخلاق اجتماعی: رعایت رفتارهای نیکو آرامش و امنیت اجتماعی را تقویت می‌کند. تقوا → دوری از تهدیدات امنیتی: تقوا مانعی در برابر فساد و بحران‌های اجتماعی است.

ارتباط معنایی مفردات آیه:

آیه بر لزوم رعایت اصول دینی و اخلاقی برای امنیت اجتماعی و تمدنی تأکید دارد. هماهنگی میان اهْلَه (تقوای دینی)، مواقیت (نظم اجتماعی) و البر (اخلاق اجتماعی) نشان می‌دهد که رعایت این اصول امنیت اجتماعی را تقویت، و جامعه را از تهدیدات محافظت می‌کند. در صورت فاصله گرفتن از این مبانی، امنیت اجتماعی و فرهنگی دچار بحران خواهد شد.

دلالت تمدنی آیه و مؤلفه امنیت:

آیه بر پایبندی به نظم اجتماعی، اخلاقی و تقوا برای ایجاد امنیت اجتماعی و تمدنی تأکید دارد. رعایت مواقیت و البر موجب ایجاد هم‌بستگی اجتماعی و امنیت می‌شود، که برای رشد تمدن اسلامی ضروری است. در مقابل، بی‌توجهی به این اصول منجر به هرج و مرج و تهدیدات امنیتی خواهد شد (طباطبایی، ۱۴۱۷ ق، ج ۲: ۷۶-۷۸؛ طبرسی، ۱۳۷۹، ج ۱: ۳۲۴-۳۲۵).

۳. «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ» (مائده:

۳۵).

شبکه معنایی مفردات آیه:

تقوى (اتَّقُوا اللَّهَ) → امنیت فردی و اجتماعی: عاملی بازدارنده از فساد و ظلم که موجب برقراری نظم و امنیت در جامعه می‌شود.

جست‌وجو برای وسیله نزد خداوند (ابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ) → رشد و توسعه جامعه:

بهره‌گیری از وسیله‌های مشروع، مانند عدالت اجتماعی و نیکوکاری، برای تقویت سیستم اجتماعی و ایجاد امنیت.

جهاد در راه خداوند (جَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ) ↔ حفاظت از امنیت جامعه: جهاد تلاشی برای تحقق عدالت و مقابله با تهدیدات اجتماعی است و موجب تقویت امنیت در ابعاد اجتماعی، سیاسی و فرهنگی می‌شود.

تحلیل ارتباط معنایی مفردات آیه:

تقوا، با رعایت اصول اخلاقی، مانع فساد و بی‌نظمی، و به امنیت اجتماعی و فردی منجر می‌شود (ایزوتسو، ۱۳۷۳: ۱۳۵).

جست‌وجوی وسیله نزد خداوند شامل اجرای عدالت و نیکوکاری است که رشد و امنیت اجتماعی را تقویت می‌کند (همان: ۱۴۰).

جهاد در ابعاد اجتماعی مقابله با فساد و تبعیض، و برای حفظ امنیت اجتماعی و مبارزه با تهدیدات ضروری است (همان).

دلالت تمدنی آیه باتوجه‌به مؤلفه امنیت:

امنیت فردی و اجتماعی: تقوا، استفاده از وسیله‌های مشروع و جهاد در راه خدا امنیت و نظم را در جامعه برقرار می‌کنند.

عدالت اجتماعی و قوانین اسلامی: اجرای عدالت و مبارزه با فساد، به‌ویژه در عرصه‌های اقتصادی مانند بانک‌داری بدون ربا، موجب امنیت مالی و اجتماعی می‌شود (همان: ۱۳۵-۱۵۰؛ طباطبایی، ۱۴۱۷ ق، ج ۳: ۹۲-۹۵).

۴. «فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ» (جمعه: ۱۰).

شبکه معنایی مفردات آیه:

الصَّلَاةُ ↔ امنیت معنوی و اجتماعی: نماز ابتدا امنیت روحی فرد را تأمین می‌کند و با تقویت ایمان، موجب امنیت عمومی در جامعه می‌شود.

فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ ↔ امنیت اجتماعی: فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی موجب

هم‌بستگی و افزایش روابط اجتماعی می‌شود و امنیت جامعه را تقویت می‌کند.

اِتَّبِعُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ → امنیت اقتصادی: تلاش برای بهره‌برداری از منابع و تأمین نیازهای اقتصادی امنیت اقتصادی جامعه را افزایش می‌دهد.

وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا → امنیت روانی و معنوی: یاد خداوند باعث آرامش فردی و کاهش اضطراب می‌شود و امنیت معنوی جامعه را تقویت می‌کند.

لَعَلَّكُمْ تَفْلِحُونَ → امنیت پایدار: رستگاری به معنای موفقیت در ابعاد معنوی، اجتماعی و اقتصادی است که امنیت پایدار را در جامعه ایجاد می‌کند.

دلالت تمدنی آیه درباره امنیت:

امنیت اجتماعی: پراکندگی در زمین پس از نماز جمعه به مشارکت فعال در فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی اشاره دارد که موجب هم‌بستگی اجتماعی و روابط سالم می‌شود.

امنیت اقتصادی: تأکید بر جست‌وجوی فضل خداوند نشان‌دهنده لزوم تلاش برای تأمین نیازهای اقتصادی و ایجاد فرصت‌های شغلی است که امنیت اقتصادی و رفاه اجتماعی را تضمین می‌کند.

امنیت معنوی و روانی: یاد خداوند موجب آرامش روانی، کاهش اضطراب‌ها و تقویت ایمان می‌شود که بر امنیت اجتماعی اثرگذار است.

امنیت پایدار: رستگاری در این آیه به امنیت پایدار از طریق ایجاد تعادل در ابعاد معنوی، اجتماعی و اقتصادی اشاره دارد که منجر به جامعه‌ای با ثبات و امن می‌شود (طباطبایی، ۱۴۱۷ ق، ج ۱۹: ۲۹۰-۲۹۳؛ ایزوتسو، ۱۳۷۳: ۱۶۰-۱۶۵).

۵. «وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنَى إِخْوَانِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوْ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولَى الْإِرْتِبة مِنَ الرِّجَالِ أَوْ الْطِفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ» (نور: ۳۱).

شبکه معنایی مفردات آیه:

غَضّ البصر → امنیت روانی و اجتماعی: کنترل نگاه‌ها از تهدیدات اخلاقی و تحریکات اجتماعی جلوگیری، و امنیت روانی و اجتماعی را تقویت می‌کند.

حفظ فرج → امنیت جنسی و کرامت فردی: حفاظت از حریم خصوصی و جلوگیری از آزارهای جنسی موجب تأمین امنیت فردی و اجتماعی می‌شود.

زینت → امنیت فرهنگی و اجتماعی: محدود کردن نمایش زیبایی‌ها از تعرض به حریم خصوصی افراد جلوگیری می‌کند و موجب افزایش امنیت فرهنگی می‌شود.

خمر → امنیت جسمی و اجتماعی: پوشش سر به طور خاص از تعرض به حریم خصوصی زنان جلوگیری، و به امنیت اجتماعی کمک می‌کند.

تحلیل ارتباط معنایی مفردات آیه:

این مفردات به طور هماهنگ در راستای ایجاد امنیت فردی و اجتماعی عمل می‌کنند:

غَضّ البصر: کنترل نگاه‌ها موجب کاهش تحریکات اخلاقی و اجتماعی می‌شود و محیطی امن برای همه اعضای جامعه ایجاد می‌کند (طبری، ۱۴۱۲ ق، ج ۱۸: ۲۱۲)؛

حفظ فرج: حفاظت از حریم خصوصی در راستای جلوگیری از آزارهای جنسی و تهدیدهای اجتماعی است که امنیت فردی و کرامت انسانی را تضمین می‌کند (قرطبی، ۱۴۰۵ ق، ج ۱۲: ۷۴)؛

زینت و خمر: دستور به محدود کردن نمایش زینت‌ها و پوشیدن خمر موجب جلوگیری از تعرض به حریم خصوصی و افزایش امنیت اجتماعی و فرهنگی می‌شود (طباطبایی، ۱۴۱۷ ق، ج ۱۹: ۵۸).

دلالت تمدنی آیه درباره امنیت:

امنیت فردی و روانی: دستورهای مربوط به غَضّ البصر و حفظ فرج با ایجاد آرامش روانی و جلوگیری از تهدیدات اجتماعی و اخلاقی امنیت روانی جامعه را تقویت می‌کنند (ایزوتسو، ۱۳۷۳: ۱۳۸).

امنیت اجتماعی و فرهنگی: پوشش خمر و محدود کردن زینت‌ها از تعرض به حریم

خصوصی جلوگیری می‌کند و امنیت اجتماعی و فرهنگی را افزایش می‌دهد. در تمدن اسلامی، احترام به حریم افراد و جلوگیری از آسیب‌های فرهنگی نقش کلیدی دارد (طبری، ۱۴۱۲ ق، ج ۱۸: ۲۱۲).

امنیت اخلاقی: این آیه، از طریق محدودیت‌هایی در نمایش زینت‌ها و تأکید بر کرامت زنان، از فساد اخلاقی و تهدیدات اجتماعی جلوگیری، و امنیت تمدنی را حفظ می‌کند (ابن عاشور، ۱۴۲۰ ق، ج ۱۵: ۱۲۰).

۶. «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ازْكُوا وَاغْبُدُوا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ» (حج: ۷۷).

شبکه معنایی مفردات آیه:

در این آیه، واژگان کلیدی به ابعاد مختلف امنیت اشاره دارند که از طریق تحلیل شبکه معنایی استخراج می‌شوند:

رکوع → تسلیم در برابر نظم الهی → امنیت اجتماعی
 سجده → هم‌بستگی اجتماعی و تواضع جمعی → امنیت روانی
 عبادت → ارتباط معنوی و اجتماعی با خدا → امنیت فردی و اجتماعی
 افعال خیر → انجام کارهای نیکو و اصلاح جامعه → امنیت اجتماعی و فرهنگی

تحلیل ارتباط معنایی مفردات آیه:

رکوع و سجده: این دو واژه نشان‌دهنده تواضع در برابر خداوند و پذیرش نظم الهی اند. این تسلیم شدن به نظم الهی موجب حفظ ثبات اجتماعی و ایجاد هم‌بستگی میان افراد جامعه می‌شود. در بُعد تمدنی، چنین تواضعی به شکل غیر مستقیم به ایجاد امنیت اجتماعی و روانی کمک می‌کند (ایزوتسو، ۱۳۷۳: ۱۳۰).

عبادت: در این آیه، عبادت نه تنها رابطه فردی با خداوند، بلکه عاملی برای نظم اجتماعی و اخلاقی نیز معرفی می‌شود. زمانی که اعضای جامعه به عبادت بپردازند و اصول اخلاقی را رعایت کنند، امنیت اجتماعی و فرهنگی تقویت خواهد شد (طباطبایی، ۱۴۱۷ ق، ج ۱۸: ۷۵).
 افعال خیر: این مفهوم در آیه به نقش مثبت اعمال نیک در تقویت روابط اجتماعی و ایجاد رفاه عمومی اشاره دارد. انجام کارهای خیر، نه تنها در سطح فردی، بلکه در سطح

تمدنی نیز منجر به افزایش امنیت اجتماعی و کاهش تهدیدات داخلی و خارجی می شود (ابن عاشور، ۱۴۲۰ ق، ج ۱۲: ۸۸).

دلالت تمدنی آیه باتوجه به مؤلفه امنیت:

امنیت فردی: رکوع، سجده و عبادت باعث آرامش روانی و امنیت معنوی فردی می شوند. این امنیت فردی توان افراد را برای مشارکت مؤثر در جامعه و رعایت اصول اخلاقی افزایش می دهد که به طور غیرمستقیم امنیت اجتماعی را تقویت می کند (قرطبی، ۱۴۰۵ ق، ج ۱۴: ۱۲۰).

امنیت اجتماعی: عبادات جمعی، مانند نماز جماعت و انجام اعمال نیکو، موجب همبستگی و نظم اجتماعی می شوند. جامعه ای که اعضای آن به یکدیگر احترام بگذارند و در جهت بهبود وضعیت اجتماعی تلاش کنند امنیت اجتماعی پایدارتری خواهد داشت (طبری، ۱۴۱۲ ق، ج ۱۶: ۹۵).

امنیت فرهنگی: عبادات و اعمال نیکو در جامعه امنیت فرهنگی و اخلاقی را حفظ و تقویت می کنند. جامعه ای که از رفتارهای نیکو و اصول دینی پیروی کند از اختلالات فرهنگی و اجتماعی محافظت می شود و به تداوم امنیت فرهنگی کمک خواهد کرد (طباطبایی، ۱۴۱۷ ق، ج ۱۸: ۸۰).

۷. «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ» (آل عمران: ۲۰۰).

شبکه معنایی مفردات آیه:

در این آیه، واژگان کلیدی به هم مرتبط اند و پایه گذار مفهوم امنیت تمدنی در جامعه اسلامی اند. این شبکه معنایی به این صورت قابل ترسیم است:

صبر → ایجاد پیوند درونی برای تقویت ایستادگی جمعی → امنیت روانی و اجتماعی
صابروا → همیاری و همکاری برای حفظ امنیت اجتماعی و مقابله با تهدیدات → امنیت اجتماعی

رابطوا → گسترش صبر و مقاومت به سطح دفاع و حفاظت از مرزهای فیزیکی و فرهنگی → امنیت مرزی و تمدنی

اتقوا الله → تنظیم کننده اخلاقی این مقاومت و حفظ امنیت اخلاقی → امنیت معنوی و اخلاقی

فلاح → هدف و نتیجه نهایی تمام این تلاش‌ها که امنیت اجتماعی و تمدنی را محقق می‌سازد → امنیت پایدار

تحلیل ارتباط معنایی مفردات آیه:

اصبروا و صابروا: این دو واژه مکمل یکدیگرند. اصبروا بر جنبه فردی صبر تأکید دارد، در حالی که صابروا به جنبه اجتماعی و همکاری در صبر اشاره می‌کند. این مفاهیم به طور مستقیم بر امنیت اجتماعی و جمعی اثرگذارند (ایزوتسو، ۱۳۷۳: ۱۴۰).

رابطوا و فلاح: رابطه به معنای مقاومت و حضور دائمی برای حفاظت از مرزهای فیزیکی و فرهنگی جامعه است که موجب امنیت اجتماعی و تمدنی می‌شود. فلاح نتیجه این تلاش‌هاست و بازتاب تحقق امنیت پایدار در جامعه محسوب می‌شود (ابن عاشور، ۱۴۲۰ ق، ج ۱۰: ۲۱۰).

اتقوا الله و فلاح: تقوا نیروی معنوی و اخلاقی است که از انحرافات جلوگیری و جامعه را به سوی فلاح هدایت می‌کند. این مفهوم امنیت اخلاقی و روانی را تضمین می‌کند و موجب پایداری تمدن اسلامی می‌شود (طباطبایی، ۱۴۱۷ ق، ج ۲۰: ۸۵).

دلالت تمدنی آیه بر مؤلفه امنیت:

امنیت فردی و جمعی: صبر و پایداری در برابر تهدیدات هسته اصلی امنیت اجتماعی است. این مفاهیم به تقویت اتحاد و انسجام اجتماعی کمک می‌کنند و جامعه را در برابر تهدیدات داخلی و خارجی مقاوم‌تر می‌سازند (طبری، ۱۴۱۲ ق، ج ۱۸: ۱۰۲).

امنیت مرزی و دفاعی: رابطه نشان‌دهنده اهمیت حفاظت از مرزهای جغرافیایی و فرهنگی جامعه اسلامی است. این مفهوم هم بُعد نظامی دارد و هم بعد فرهنگی و اعتقادی، که به حفظ هویت تمدنی کمک می‌کند (قرطبی، ۱۴۰۵ ق، ج ۱۴: ۱۳۳).

امنیت اخلاقی و روانی: تقوا ضامنی برای جلوگیری از ظلم و بی‌عدالتی است و موجب امنیت اخلاقی و روانی جامعه می‌شود. جامعه‌ای که در آن تقوا حاکم باشد از بی‌ثباتی‌های اخلاقی و اجتماعی در امان خواهد بود (طباطبایی، ۱۴۱۷ ق، ج ۲۰: ۹۲).

۸. «قُلْ لَا يَسْتَوِي الْخَبِيثُ وَالطَّيِّبُ وَلَوْ أَعْجَبَكَ كَثْرَةُ الْخَبِيثِ فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ» (مانده: ۱۰۰).

شبکه معنایی مفردات آیه:

در این آیه، واژگان کلیدی در یک شبکه معنایی به هم متصل اند که پایه گذار مفهوم امنیت تمدنی در جامعه اسلامی است:

خبیث → تهدید امنیت اجتماعی و اخلاقی → عامل فروپاشی نظم جامعه
 طیب → ایجاد ثبات، امنیت و آرامش در جامعه → عامل رشد و شکوفایی اجتماعی
 تقوا → بازدارنده از فساد و تهدیدات اخلاقی → ضامن امنیت معنوی و اجتماعی
 اُولِی الْأَلْبَابِ → هدایت جامعه به سمت طیب و دوری از خبیث → رکن اساسی امنیت تمدنی

فلاح → نتیجه نهایی امنیت اخلاقی و اجتماعی → رستگاری و شکوفایی جامعه

تحلیل ارتباط معنایی مفردات آیه:

خبیث و طیب: این دو واژه در تقابل مستقیم اند: خبیث نشان دهنده عناصری است که نظم و امنیت اجتماعی را تهدید می کنند، در حالی که طیب نماد پاکی و فضیلت هایی است که موجب استحکام و امنیت در جامعه می شوند (ایزوتسو، ۱۳۷۳: ۱۴۴).

فَاتَّقُوا اللَّهَ: تقوا نیروی بازدارنده ای است که جامعه را از آلودگی به خبیث ها محافظت و آن را به سمت طیب هدایت می کند. این امر موجب حفظ امنیت اخلاقی و روانی جامعه می شود (طباطبایی، ۱۴۱۷ ق، ج ۱۵: ۱۱۰).

فَلاح: رستگاری نهایی در سایه انتخاب طیب و رعایت تقوا تحقق می یابد. این فلاح نتیجه کلی امنیت اجتماعی و اخلاقی است و بدون آن، جامعه در معرض آسیب های تمدنی قرار می گیرد (ابن عاشور، ۱۴۲۰ ق، ج ۱۲: ۲۱۵).

دلالت تمدنی آیه بر مؤلفه امنیت:

تقابل خبیث و طیب: انتخاب میان خبیث و طیب، به طور مستقیم بر امنیت اجتماعی اثر می گذارد. خبیث ها می توانند جامعه را دچار فروپاشی اخلاقی و اجتماعی کنند، در حالی که طیب ها موجب رشد و شکوفایی جامعه می شوند (طبری، ۱۴۱۲ ق، ج ۱۴: ۸۸).

نقش تقوا: تقوا، به عنوان ضامن اخلاقی، جامعه را از تهدیدات داخلی و خارجی حفظ و

امنیت اجتماعی را تضمین می‌کند. بدون تقوا، جامعه دچار انحطاط اخلاقی و ناپایداری اجتماعی خواهد شد (قرطبی، ۱۴۰۵ ق، ج ۱۰: ۹۷).

اهمیت اولی الألباب: حضور افراد خردمند که قادر به تمیز میان درست و نادرست اند، به عنوان رکن اصلی در هدایت جامعه به سوی طیب و دوری از خبیث، در استحکام امنیت تمدنی ضروری است (طباطبایی، ۱۴۱۷ ق، ج ۱۵: ۱۲۲).

امنیت اخلاقی و روانی: تقوا و طیب به ایجاد محیطی امن از لحاظ اخلاقی و روانی کمک می‌کنند که برای شکوفایی تمدنی و امنیت پایدار ضروری است. جامعه‌ای که از اصول اخلاقی پیروی کند از فساد، بی‌ثباتی و تهدیدات اجتماعی در امان خواهد ماند (ابن عاشور، ۱۴۲۰ ق، ج ۱۲: ۲۱۸).

۹. «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ» (مائده: ۹۰).

شبکه معنایی مفردات آیه:

شبکه معنایی آیه ۹۰ سورة مائده حول محور تهدیدات اجتماعی، اخلاقی و فرهنگی شکل گرفته است که در پی ایجاد ناامنی در جامعه‌اند. این تهدیدات با مفرداتی چون خمر، میسر، أنصاب، آزلام، رجس و عمل شیطان در ارتباط‌اند:

خمر → فساد اخلاقی و اجتماعی → اختلال در قضاوت و عقلانیت فردی و جمعی
 میسر → بی‌ثباتی اقتصادی و اجتماعی → افزایش نابرابری و تهدید عدالت اقتصادی
 أنصاب → انحراف اعتقادی و فرهنگی → تضعیف توحید و انسجام دینی
 آزلام → تضعیف خرد و عقلانیت → کاهش تصمیم‌گیری‌های منطقی و افزایش خرافات
 رجس → تهدید کلی ضد امنیت جامعه → عامل ایجاد فساد، اختلاف و فروپاشی اجتماعی
 عمل شیطان → منشأ فساد و ناامنی → محرک اصلی برای گسترش تهدیدات اجتماعی
 اجتناب → پیشگیری از تهدیدات → راهبرد جلوگیری از فساد و ناامنی
 فلاح → نتیجه امنیت و رستگاری → تحقق امنیت تمدنی و شکوفایی اجتماعی

تحلیل ارتباط معنایی مفردات آیه:

الْحَمْرُ و امنیت اخلاقی: خمر موجب اختلال در عقل و قضاوت انسان می شود و امنیت اخلاقی جامعه را به خطر می اندازد. پرهیز از آن موجب حفظ سلامت روانی و اجتماعی جامعه می شود (طباطبایی، ۱۴۱۷ ق، ج ۶: ۲۲۰).

الْمَيْسِرُ و امنیت اقتصادی: قمار، با ایجاد نابرابری های اقتصادی، فاصله طبقاتی را افزایش می دهد و عدالت اجتماعی را تهدید می کند. ممنوعیت آن به استحکام امنیت اقتصادی کمک می کند (ابن عاشور، ۱۴۲۰ ق، ج ۸: ۳۱۰).

الْأَنْصَابُ و امنیت اعتقادی: بت پرستی باعث انحراف در باورهای توحیدی و تهدیدی برای انسجام فرهنگی جامعه است. نهی از آن به حفظ امنیت عقیدتی جامعه کمک می کند (طبری، ۱۴۱۲ ق، ج ۱۰: ۹۰).

الْأَزْلَامُ و امنیت خردگرایانه: قرعه کشی های جاهلی تضعیف کننده خرد و عقلانیت در جامعه اند. دوری از آن ها به تقویت فرایندهای عقلانی و تصمیم گیری عادلانه در جامعه کمک می کند (قرطبی، ۱۴۰۵ ق، ج ۷: ۱۲۸).

رجس و عمل شیطان: این اعمال به طور کلی به خطرهای اجتماعی و اخلاقی اشاره دارند که موجب فساد، تفرقه و ناامنی در جامعه می شوند. شیطان به عنوان عامل اصلی گسترش این تهدیدات معرفی شده است (طباطبایی، ۱۴۱۷ ق، ج ۶: ۲۲۳).

اجْتِنَابُ و فلاح: دستور اجتناب از این اعمال راهبردی برای حفظ امنیت جامعه و دستیابی به رستگاری و شکوفایی تمدنی است (ابن عاشور، ۱۴۲۰ ق، ج ۸: ۳۱۲).

دلالت تمدنی آیه درباره مؤلفه امنیت:

امنیت اخلاقی: پرهیز از خمر باعث حفظ سلامت عقل و اخلاق در جامعه می شود و از فروپاشی اخلاقی جلوگیری می کند.

امنیت اقتصادی: ممنوعیت قمار (میسر) عدالت اقتصادی را تقویت می کند و فاصله طبقاتی را کاهش می دهد، که از عوامل کلیدی ثبات تمدنی است.

امنیت عقیدتی: نهی از بت پرستی (انصاب) توحید را به عنوان پایه تمدن اسلامی تقویت می کند و مانع ترویج انحرافات دینی می شود.

امنیت خردگرایانه: دوری از قرعه‌کشی‌های جاهلی (ازلام) به تقویت عقلانیت و خرد در جامعه کمک می‌کند و زمینه‌ساز پیشرفت علمی و تمدنی می‌شود.

رستگاری تمدنی: فلاح، به عنوان هدف نهایی تمدن اسلامی، تنها با پرهیز از عوامل فساد و تبعیت از دستورهای الهی امکان‌پذیر است. جامعه‌ای که از این تهدیدات دوری کند می‌تواند به امنیت پایدار و پیشرفت تمدنی دست یابد (ایزوتسو، ۱۳۷۳: ۱۷۵؛ طبری، ۱۴۱۲ ق، ج ۱۰: ۹۰؛ طباطبایی، ۱۴۱۷ ق، ج ۶: ۲۲۰ و ۲۲۳).

۱۰. «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ» (انفال: ۴۵).

شبکه معنایی مفردات آیه:

شبکه معنایی این آیه حول محور تقویت امنیت اجتماعی و معنوی و مقابله با تهدیدات داخلی و خارجی شکل گرفته است. مفردات کلیدی آیه به این صورت به یکدیگر مرتبط‌اند:

فِئَةٌ → تهدید اجتماعی و نظامی → چالش امنیتی برای جامعه
 فَاثْبُتُوا → استقامت در مقابل تهدیدات → امنیت اجتماعی و دفاعی
 وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا → تقویت نیروی معنوی → امنیت روانی و آرامش اجتماعی
 لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ → دستیابی به امنیت و رستگاری نهایی

تحلیل ارتباط معنایی مفردات آیه:

فِئَةٌ و امنیت اجتماعی: وجود یک گروه مخالف یا دشمن (فِئَةٌ) تهدیدی برای امنیت جامعه محسوب می‌شود. این تهدیدات ممکن است از سوی دشمنان داخلی یا خارجی باشد که قصد بر هم زدن نظم اجتماعی و امنیت روانی جامعه را دارند. مقابله با این تهدیدات نیازمند آمادگی اجتماعی و دفاعی است (طباطبایی، ۱۴۱۷ ق، ج ۷: ۳۱۵).

فاثبثوا و امنیت جمعی: استقامت نشانه‌ای از حفظ انسجام اجتماعی و جلوگیری از فروپاشی در برابر تهدیدات است. این واژه بر پایداری و مقاومت تأکید دارد که امنیت اجتماعی و روانی جامعه را تضمین می‌کند. بدون استقامت، جامعه در معرض فروپاشی و بی‌ثباتی قرار می‌گیرد (ابن‌عاشور، ۱۴۲۰ ق، ج ۹: ۲۱۷).

وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا و امنیت معنوی: ذکر خداوند به صورت مکرر موجب تقویت روحیه

معنوی و آرامش روانی جامعه در برابر تهدیدات می‌شود. یادآوری مداوم خداوند نه تنها ایمان و انگیزه فردی را تقویت می‌کند، بلکه در سطح اجتماعی نیز انسجام و هم‌بستگی میان افراد را افزایش می‌دهد. در نتیجه، امنیت معنوی جامعه تقویت و جامعه در برابر بحران‌ها مقاوم‌تر می‌شود (قرطبی، ۱۴۰۵، ج ۸: ۱۳۲).

لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ و رستگاری: رستگاری، به عنوان نتیجه نهایی، در سایه تحقق امنیت اجتماعی، روانی و معنوی محقق می‌شود. در این آیه، امنیت به عنوان پیش‌نیاز فلاح در نظر گرفته شده است؛ یعنی بدون امنیت پایدار، جامعه نمی‌تواند به رستگاری و شکوفایی تمدنی دست یابد (طبری، ۱۴۱۲، ج ۱۲: ۴۵۰).

دلالت تمدنی آیه درباره مؤلفه امنیت:

امنیت اجتماعی: واژه «فَأَثْبِتُوا» بر اهمیت انسجام اجتماعی و استقامت در برابر تهدیدات تأکید دارد. حفظ امنیت اجتماعی در برابر تهدیدات مختلف، به ویژه در میدان جنگ و مقابله با دشمنان، ضروری است.

امنیت روانی و معنوی: ذکر خداوند در این آیه عامل کلیدی تقویت روحیه معنوی جامعه و حفظ امنیت روانی در مقابل بحران‌هاست. ذکر کثیر باعث می‌شود که جامعه در مواجهه با تهدیدات مختلف از فروپاشی روانی و ناامیدی نجات یابد.

امنیت نظامی: اشاره به «فِئَةٍ» و ضرورت مقاومت نشان‌دهنده اهمیت آماده‌سازی جامعه اسلامی برای مقابله با تهدیدات نظامی و خارجی است. این مفهوم بر اهمیت قدرت دفاعی و نظامی در حفظ امنیت تمدنی تأکید دارد.

امنیت تمدنی: رستگاری، به عنوان هدف نهایی تمدن اسلامی، تنها در سایه امنیت در ابعاد اجتماعی، روانی و معنوی محقق می‌شود. امنیت جامع و پایدار به جامعه کمک می‌کند تا به جایگاه تمدنی والا و پیشرفت اجتماعی دست یابد (طبری، ۱۴۱۲، ج ۱۲: ۴۵۰؛ قرطبی، ۱۴۰۵، ج ۸: ۱۳۲؛ ابن‌عاشور، ۱۴۲۰، ج ۹: ۲۱۷؛ طباطبایی، ۱۴۱۷، ج ۷: ۳۱۵).

۱۱. «أَوْ عَجِبْتُمْ أَنْ جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلَى رَجُلٍ مِنْكُمْ لِيُنْذِرَكُمْ وَأَذْكُرُوا إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ قَوْمِ نُوحٍ وَزَادَكُمْ فِي الْخَلْقِ بَضْطَةً فَأَذْكُرُوا آلَاءَ اللَّهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ» (اعراف: ۶۹).

شبکه معنایی مفردات آیه:

شبکه معنایی این آیه بر محورهای اصلی امنیت معنوی، اجتماعی و مادی و همچنین رستگاری تمدنی استوار است. مفردات کلیدی آیه به این صورت با یکدیگر مرتبط‌اند:

ذِكْرُ مِنْ رَبِّكُمْ → هدایت معنوی → امنیت معنوی و اخلاقی
 خُلَفَاءَ → مسئولیت اجتماعی → امنیت تمدنی و حکمرانی عادلانه
 بَسْطَةً فِي الْخَلْقِ → ظرفیت‌های مادی و اجتماعی → امنیت اقتصادی و نظامی
 آلاءَ اللَّهِ → شکرگزاری و توجه به خداوند → پایداری امنیت اجتماعی و اخلاقی
 لَعَلَّكُمْ تَفْلِحُونَ → رستگاری → نتیجه امنیت پایدار و تمدنی

تحلیل ارتباط معنایی مفردات آیه:

ذِكْرُ مِنْ رَبِّكُمْ و امنیت معنوی: یادآوری الهی از طریق پیامبران و وحی، به عنوان عامل هدایت و راهنمایی جامعه، نقش حیاتی در تأمین امنیت معنوی و اخلاقی دارد. این هدایت الهی انسان‌ها را از انحرافات اخلاقی و اجتماعی نجات می‌دهد و جامعه را به سمت ثبات و انسجام معنوی هدایت می‌کند (طباطبایی، ۱۴۱۷ ق، ج ۸: ۲۱۰).

خُلَفَاءَ و امنیت تمدنی: خلافت و جانشینی انسان در زمین، بیانگر مسئولیت‌پذیری در مدیریت اجتماعی و فرهنگی است. جامعه‌ای که بر پایه عدالت و مسئولیت‌پذیری شکل گیرد از ثبات اجتماعی و امنیت تمدنی برخوردار خواهد بود. بدون نظام حکمرانی عادلانه، امنیت پایدار در تمدن بشری محقق نمی‌شود (رشید رضا، ۱۴۱۴ ق، ج ۹: ۱۴۴).

بَسْطَةً فِي الْخَلْقِ و امنیت مادی: توانمندی‌های مادی و اجتماعی که به عنوان نعمت‌های الهی در نظر گرفته شده اند نقش کلیدی در تقویت قدرت و امنیت جامعه دارند. این ظرفیت‌ها اگر در مسیر درست به کار گرفته شوند، موجب پیشرفت اقتصادی و استحکام امنیتی جامعه خواهند شد (ابن عاشور، ۱۴۲۰ ق، ج ۱۰: ۳۰۵).

آلاءَ اللَّهِ و امنیت اجتماعی: از نعمت‌های الهی باید شکرگزاری و استفاده صحیح شود تا جامعه بتواند از امنیت اجتماعی و اقتصادی پایدار برخوردار باشد. بی توجهی به این

نعمت‌ها موجب فروپاشی انسجام اجتماعی و بروز بحران‌های مختلف می‌شود (قرطبی، ۱۴۰۵ ق، ج ۹: ۲۱۲).

لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ و رستگاری: فلاح و رستگاری نتیجه تعامل صحیح با نعمت‌های الهی و رعایت مسئولیت‌های اجتماعی است. تحقق امنیت در ابعاد مختلف جامعه را به سمت پیشرفت و تعالی تمدنی هدایت می‌کند. بدون پایداری امنیت اجتماعی، اقتصادی و معنوی، تمدن بشری به رستگاری حقیقی دست نخواهد یافت (طبری، ۱۴۱۲ ق، ج ۱۳: ۴۱۵).

دلالت تمدنی آیه باتوجه به مؤلفه امنیت:

امنیت اجتماعی: واژه «خُلَفَاء» بر ضرورت مسئولیت‌پذیری و انسجام اجتماعی در حفظ امنیت تأکید دارد. همکاری و هماهنگی اجتماعی از ارکان اصلی امنیت پایدار است. امنیت مادی: ظرفیت‌های فیزیکی و اجتماعی (بَسْطَةً فِي الْخَلْقِ) به عنوان ابزارهایی برای تقویت قدرت و امنیت جامعه به کار گرفته می‌شوند. مدیریت درست منابع مادی موجب تقویت زیرساخت‌های اقتصادی و دفاعی خواهد شد.

امنیت معنوی: یادآوری الهی و شکرگزاری از نعمت‌های خداوند عامل اصلی انسجام معنوی و اخلاقی در جامعه است. جامعه‌ای که از امنیت معنوی برخوردار باشد در برابر بحران‌های فکری و اعتقادی مقاوم‌تر خواهد بود.

امنیت تمدنی: جانشینی انسان و مسئولیت‌های او در مدیریت جامعه نقش کلیدی در حفظ امنیت تمدنی دارد. تمدن اسلامی زمانی پایدار خواهد ماند که مدیریت صحیح منابع مادی و معنوی را در پیش بگیرد و در مسیر عدالت و امنیت پایدار حرکت کند (طبری، ۱۴۱۲ ق، ج ۱۳: ۴۱۵؛ طباطبایی، ۱۴۱۷ ق، ج ۸: ۲۱۰).

نتیجه‌گیری

باتوجه به بررسی‌های انجام شده و تحلیل آیات مشتمل بر فلاح، نتایجی درباره مؤلفه تمدنی امنیت به دست آمده است که می‌توان آن‌ها را در این دسته‌بندی‌ها عرضه کرد:

۱. امنیت معنوی: در تمام آیات بررسی شده، یاد خداوند و هدایت الهی از طریق پیامبران به عنوان ابزاری برای تقویت امنیت معنوی و روانی جامعه معرفی شده است. این عامل برای

جلوگیری از انحرافات اجتماعی و رسیدن به امنیت اجتماعی و تمدنی ضروری است (آیات مرتبط: انفال: ۴۵؛ اعراف: ۶۹). ایمان و توکل: ایمان به خدا و توکل بر او بنیادی برای تأمین امنیت روانی و معنوی در شرایط دشوارند (آیات مرتبط: انفال: ۴۵؛ مائده: ۹۰)؛

۲. امنیت اجتماعی: یکی از ارکان اصلی امنیت اجتماعی در قرآن ثبات و استقامت در مواجهه با تهدیدات داخلی و خارجی است که در آیات مختلف، بر حفظ انسجام و جلوگیری از فروپاشی اجتماعی تأکید شده است (آیات مرتبط: انفال: ۴۵؛ مائده: ۹۰). مسئولیت اجتماعی و خلافت: مفهوم خلافت در قرآن به مسئولیت انسان‌ها در حفظ نظم اجتماعی و امنیت تمدنی اشاره دارد. این مسئولیت در برابر تهدیدات و برای استمرار امنیت تمدنی ضروری است (آیه مرتبط: اعراف: ۶۹). تقویت هم‌بستگی اجتماعی: در قرآن، بر وحدت و هم‌بستگی اجتماعی برای جلوگیری از تهدیدات و افزایش امنیت اجتماعی تأکید شده است (آیه مرتبط: انفال: ۴۵)؛

۳. امنیت مادی: آیات قرآن بر اهمیت ظرفیت‌های مادی و افزایش قدرت جسمی و اجتماعی برای تقویت امنیت مادی جامعه تأکید دارند. این ظرفیت‌ها برای مقابله با تهدیدات و دفاع از جامعه ضروری‌اند (آیه مرتبط: اعراف: ۶۹). استفاده از نعمت‌های الهی: نعمت‌های مادی، که به عنوان آلاء الله ذکر شده‌اند، برای تأمین امنیت اقتصادی و اجتماعی باید به درستی مدیریت و شکرگزاری شوند. بی‌توجهی به این نعمت‌ها می‌تواند به از بین رفتن امنیت مادی و درنهایت سقوط تمدن‌ها منجر شود (آیه مرتبط: اعراف: ۶۹)؛

۴. امنیت نظامی: در قرآن، به آمادگی نظامی و استقامت در برابر دشمنان برای حفظ امنیت جامعه تأکید شده است. این مفاهیم، در کنار توجه به معنویت و هدایت الهی، امنیت نظامی و دفاعی جامعه را تقویت می‌کنند (آیه مرتبط: انفال: ۴۵)؛

۵. امنیت تمدنی و رستگاری: قرآن نشان می‌دهد که رستگاری نتیجه‌ای است که از تأمین امنیت در ابعاد مختلف (معنوی، اجتماعی و مادی) به دست می‌آید. امنیت تمدنی درنهایت به تحقق رستگاری منجر می‌شود (آیات مرتبط: انفال: ۴۵؛ اعراف: ۶۹). تداوم تمدن‌ها و حفظ امنیت: در قرآن، به‌ویژه در داستان‌های اقوام پیشین (قوم عاد و نوح)، تداوم

تمدن ها و تأمین امنیت در برابر تهدیدات الگوهایی برای حفظ تمدن های بعدی معرفی شده اند (آیه مرتبط: اعراف: ۶۹)؛

۶. نیاز به مسئولیت پذیری اجتماعی: قرآن به طور ویژه به مسائل اخلاقی و اجتماعی که تهدیدی برای امنیت اجتماعی و تمدنی اند اشاره دارد. ازاین رو، مسئولیت اجتماعی انسان ها برای مقابله با فساد و تباهی امری حیاتی است (آیه مرتبط: مائده: ۹۰). پرهیز از فساد: پرهیز از امور فسادآور مانند خمر، قمار، بت پرستی و قرعه کشی های جاهلی به عنوان رویکردی برای حفظ نظم و امنیت اجتماعی و تمدنی معرفی شده است (آیه مرتبط: مائده: ۹۰)؛

۷. پایداری اجتماعی و تداوم نسل ها: پایداری نسل ها و بهبود شرایط اجتماعی برای تأمین امنیت تمدنی از دیگر مواردی است که قرآن به آن توجه دارد. ازاین رو، انسان ها به عنوان جانشینان الهی در زمین موظف به حفظ امنیت جامعه و نسل های آینده اند (آیه مرتبط: اعراف: ۶۹)؛

۸. نقش هدایت الهی در امنیت تمدنی: در قرآن، هدایت الهی از طریق پیامبران عامل اساسی برای حفظ امنیت تمدنی و هدایت جامعه در شرایط بحران های مختلف معرفی می شود (آیات مرتبط: انفال: ۴۵؛ اعراف: ۶۵).

کتابنامه

قرآن کریم.

ابن خلدون، عبدالرحمن بن محمد (۱۳۸۵). مقدمه. (محمدپروین گنابادی، مترجم). تهران، علمی و فرهنگی.

ابن سعدی، حسین بن علی (۱۹۹۳ م). تاریخ اجتماعی اسلام. بیروت، دار صادر.
ابن عاشور، محمد بن طاهر (۱۴۲۰ ق). التحرير و التنوير. تونس، دار الحنون النشر والتوزيع.
ابن منظور، جمال الدین محمد بن مکرم (۱۴۱۶ ق). لسان العرب. (محمدامین عبدالوهاب و محمدصادق عبیدی، مصححان). بیروت، دار احیاء التراث العربی.

ابوالفتوح رازی، حسین بن علی (۱۳۷۱). تفسیر ابوالفتوح رازی. مشهد مقدس، بنیاد پژوهش های اسلامی.

ایزوتسو، توشیهیکو (۱۳۷۳). خدا و انسان در قرآن. (احمد آرام، مترجم). تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی.

آشوری، داریوش (۱۳۸۳). دانشنامه سیاسی. تهران، مروارید.

بوزان، باری (۱۳۷۸). مردم، دولت‌ها و هراس (عبدالرحمن عالم، مترجم)، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی.

بیات، بهرام (۱۳۸۸). جامعه‌شناسی احساس امنیت. تهران، امیرکبیر.
تجری، علی‌اصغر، و انصاری، معصومه (۱۳۹۳). منشأ امنیت اجتماعی از منظر قرآن کریم. مطالعات تفسیری، ۱۹(۵)، ۱۴۱-۱۵۴.

جوهری، اسماعیل بن حماد (۱۴۱۵). صحاح تاج اللغة و صحاح اللغة. بیروت، دار الکتب العربی.
حویزی، عبدعلی (۱۳۸۳). نور الثقلین، قم، مطبعة العلمیه.
دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۷۷). لغت‌نامه دهخدا، تهران، دانشگاه تهران.
راغب اصفهانی، حسین بن محمد (۱۴۱۲ ق). المفردات فی غریب القرآن. بیروت، دار الکتب.
رستمی، محمد (۱۳۹۳). فلاح در قرآن و نسبت آن با امنیت اجتماعی. تهران، سمت.
رشید رضا، محمد (۱۴۱۴ ق). تفسیر المنار. بیروت، دار المعرفه.
زمخشری، محمود بن عمر (۱۴۰۷ ق). الکشاف عن حقائق غوامض التنزیل. بیروت، دار الکتب العربی.

سویینی، بیل مک (۱۳۹۰). مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی امنیت. (محمد رضا آهنی و محمدعلی قاسمی، مترجمان). تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

طباطبایی، سید محمدحسین (۱۴۱۷ ق). المیزان فی تفسیر القرآن، قم، دفتر انتشارات اسلامی.
طبرسی، فخرالدین (۱۳۷۹ ق). تفسیر مجمع البیان. بیروت، دار احیاء التراث العربی.
طبری، محمد بن جریر (۱۴۱۲ ق). تفسیر الطبری. بیروت، دار المعرفه.

عبدالله‌خانی، علی (۱۳۹۲). نظریه‌های امنیت. تهران، ابرار معاصر.
عزیزی‌نیا و فیاض (۱۴۰۲). نقش مؤثر سواد رسانه‌ای در امنیت فضای مجازی. اولین کنگره ملی فضای مجازی و گوشی‌های هوشمند؛ چالش‌ها و فرصت‌ها، تهران، دانشگاه جامع علمی کاربردی.

فراهیدی، خلیل بن احمد (۱۴۰۹ ق). العین. (مهدی مخزومی و ابراهیم سامرائی، محققان). قم، دار الهجره.

فرهنگ، سیدحسین (۱۳۷۹). لغت قرآن. تهران، علمی و فرهنگی.
فضل، حسن (۱۴۰۰). جایگاه و اهمیت امنیت اجتماعی در اسلام. پژوهش و مطالعات علوم اسلامی، ۲۶(۲)، ۶۸-۷۷.

فیروزآبادی، محمد بن یوسف (۱۴۱۵ ق). القاموس المحيط، بیروت، دار الکتب العلمیه.
فیومی، احمد بن احمد (۱۴۱۴ ق). مصباح المنیر. قم، دار الهجره.
قرطبی، محمد بن احمد (۱۴۰۵ ق). الجامع لاحکام القرآن. بیروت، دار الکتب العلمیه.
کاستلز، مانوئل (۱۳۸۴). عصر اطلاعات. (حسن چاووشیان، مترجم). تهران، طرح نو.

- کیسی، مایکل (۱۳۹۵). امنیت ملی در جهان معاصر. (علی رضایی، مترجم). تهران، سمت.
- مصطفوی، حسن (۱۳۷۴). التحقيق فی کلمات القرآن الکریم. تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد.
- مطهری، مرتضی (۱۳۶۳). مجموعه آثار. تهران، صدرا.
- مطیع، مهدی، پاکتچی، احمد، و نامور مطلق، بهمن (۱۳۸۸). درآمدی بر استفاده از روش‌های معناشناسی در مطالعات قرآنی. پژوهش دینی، ۸ (۱۸)، ۱۰۵-۱۳۲.
- معین، محمد (۱۳۸۷). فرهنگ فارسی. تهران، هنرور.
- مغنیه، محمدجواد (۱۴۲۴ ق). تفسیر الکاشف. تهران، دار الکتب الاسلامیه.
- موسوی، سید حسین (۱۳۹۸). نقش آموزه‌های قرآنی در تقویت امنیت اجتماعی و ملی. پژوهشنامه علوم سیاسی جهان اسلام، ۷ (۲)، ۸۵-۱۰۲.
- نصری، قدیر (۱۳۹۰). درآمدی نظری بر امنیت جامعه‌ای. (مفاهیم، مؤلفه‌ها و نظریه‌ها). تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- نوبری، علی رضا، و اسماعیلی، علی (۱۳۹۸). مفهوم‌شناسی امنیت در قرآن و زمینه‌های شکل‌گیری آن با تأکید بر روش معناپژوهی ایزوتسو. امنیت ملی، ۱۰ (۳۶)، ۲۷۰-۲۴۳.
- ویلیامز، پل دی (۱۳۹۰). درآمدی بر بررسی‌های امنیت. (علیرضا طیب، مترجم). تهران، انتشارات امیرکبیر.
- هانتینگتون، ساموئل (۱۴۰۰). سامان سیاسی در جوامع دستخوش دگرگونی. (محسن ثلاثی، مترجم). تهران، نشر علم.